

Nr 3.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om uppsikt å jordbruk m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 28 februari 1947 dagtecknad proposition, nr 78, vilken hänvisats till särskilda utskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet hållna protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om uppsikt å jordbruk;
 - 2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk;
 - 3) lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom;
 - 4) lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;
 - 5) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 22 december 1943 (nr 883) angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;
 - 6) lag angående ändring i lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord;
 - 7) lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 12 april 1946 (nr 148) angående ändrad lydelse av 2 kap. 49 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom; samt
 - 8) lag om överflyttande på lantbruksnämnd av egnahemsnämnd och jordbrukskommission åliggande uppgifter.
- Författningsförslagen äro av följande lydelse:

1) L a g **om uppsikt å jordbruk.**

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Omfattar brukningsdel odlad jord till en vidd överstigande två hektar, skall uppsikt hållas däröver att brukningsdelen ej vanhävdas, vare sig därigenom att jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller därigenom att för jordbruket erforderliga byggnader bortföras eller lämnas utan nödigt underhåll.

Uppsikten skall utövas av lantbruksnämnderna.

2 §.

Till vanhävd är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å brukningsdel eller del därav, om med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet och belägenhet samt övriga omständigheter det måste anses olämpligt att där driva varaktigt jordbruk.

Ej heller skall den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan nödigt underhåll anses såsom vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av sådan förändring i driften av jordbruket, som är till varaktig fördel för detsamma, eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som står i överensstämmelse med en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten, eller ock av annan giltig anledning.

Ägare av brukningsdel må hos lantbruksnämnden påkalla prövning huruvida förhållande föreligger, som enligt bestämmelserna i första eller andra stycket berättigar till att nedlägga jordbruket å brukningsdelen eller del därav eller till att bortföra därå befintlig byggnad eller lämna densamma utan nödigt underhåll.

3 §.

För avhjälpande av vanhävd som avses i denna lag är ägaren av brukningsdelen ansvarig, dock att, om brukningsdelen brukas av annan än ägaren, ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd av jorden åvilar brukaren.

Att i vissa fall ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd kan åvila annan än i första stycket sägs, därom stadgas i 8 § andra stycket samt 9 § första och andra styckena.

4 §.

Där lantbruksnämnden på grund av inkommen anmälan eller eljest finner skäligen anledning antaga att vanhävd förekommer, skall nämnden företaga besiktning å brukningsdelen. Vid besiktningen skall föras protokoll över gjorda iakttagelser.

5 §.

Finner lantbruksnämnden vid sådan besiktning som i 4 § sägs vanhävd föreliggande, skall nämnden omedelbart söka med den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävden, träffa skriftlig överenskommelse, varigenom denne åtager sig att inom viss tid vidtaga därför erforderliga åtgärder. I överenskommelsen skola angivas de åtgärder som skola vidtagas ävensom utsätts tid, inom vilken varje särskild åtgärd skall vara verkställd. Tiden bör i allmänhet ej överstiga två år men må, där så anses oundgängligen erforderligt, utsträckas till fyra år. Tillika må i överenskommelsen fastställas vite för underlåtenhet att fullgöra densamma.

6 §.

Kan överenskommelse som i 5 § sägs ej träffas eller fullgöres ej åtagande i sådan överenskommelse, skall lantbruksnämnden utan dröjsmål anmäla

förhållandet till länsstyrelsen och därvid angiva de åtgärder, som nämnden finner nödiga för vanhävdens avhjälpande.

7 §.

Har anmälan jämlikt 6 § skett, skall länsstyrelsen höra den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävden, samt, om denne så påkallar, förordna om syn. Sådan syn hålles av tre gode män, vilka av länsstyrelsen utses bland dem som i orten äro valda till nämndemän, ägodelningsnämndemän eller gode män vid lantmäteriförrättning. En av synemännen må, där så finnes lämpligt, i stället vara tjänsteman hos hushållningssällskap. Synemännen skola snarast möjligt verkställa undersökning å stället samt senast inom fjorton dagar efter synen till länsstyrelsen inkomma med skriftlig redogörelse för vad vid densamma förekommit.

Länsstyrelsen skall därefter föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga den, som är därför ansvarig, viss tid, inom vilken varje särskild åtgärd skall vara verkställd. Tiden bestämmes i enlighet med vad i 5 § sägs. Har i överenskommelse som avses i 5 § fastställts vite, må länsstyrelsen tillika, såvitt skäl föreligga därtill, utdöma vitet.

Försittes tid som i andra stycket nämnts, äger länsstyrelsen på yrkande av lantbruksnämnden giva det nya föreläggande i fråga om vanhävdens avhjälpande, som med avseende å brukningsdelens skick då må finnas erforderligt.

Länsstyrelsen äger vid meddelande av föreläggande enligt denna paragraf fastställa vite för underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse ävensom fälla till sådant vite.

8 §.

Vad i 5—7 §§ stadgats äger ej tillämpning, där den för vanhävden ansvarige finnes vara på grund av medellöshet eller annan giltig orsak urståndsatt att avhjälpa vanhävden.

Föreligger fall som i första stycket sägs och är fråga om vanhävd av jorden å brukningsdel som brukas av annan än ägaren, äger lantbruksnämnden, därest ägaren kan antagas vara i stånd att avhjälpa vanhävden, mot denne företaga ingripande enligt denna lag på samma sätt som om han vore brukare.

9 §.

Har lantbruksnämnden företagit besiktning å brukningsdel i enlighet med vad i 4 § sägs och överlåter ägaren därefter äganderätten till brukningsdelen till annan, medför överlåtelsen icke befrielse för överlåtaren från den ansvarighet för den vid besiktningen befintliga vanhävden, som före överlåtelsen åvilat honom, där ej nämnden finner anledning befria honom från ansvarigheten.

Annan brukare än ägaren vare även efter det brukningsrätten upphört ansvarig för verkställandet av sådan åtgärd till avhjälpande av vanhävd, som

det på grund av överenskommelse enligt 5 § eller föreläggande enligt 7 § andra eller tredje stycket ålegat honom att vidtaga, där han ej av lantbruksnämnden befrias från ansvarigheten.

Innehavare av jord är skyldig tåla att annan, som är ansvarig för avhjälpande av befintlig vanhävd, vidtager de åtgärder å brukningsdelen som därför erfordras.

Vad i första och andra styckena här ovan stadgats angående den ansvarighet för vanhävd, som åvilar förutvarande ägare eller brukare, medför ej inskränkning i den ansvarighet för vanhävden, som jämlikt denna lag må åligga annan.

10 §.

Vite, som ådömes enligt denna lag, tillfaller kronan och må i händelse av bristande tillgång till dess gäldande ej förvandlas till frihetsstraff.

11 §.

För syneförrättning skola synemännen njuta ersättning av allmänna medel enligt vad särskilt stadgas.

Kostnaden för syn skall, där föreläggande enligt 7 § andra stycket meddelats den som påkallat synen, gäldas av denne, där ej särskilda skäl till annat föranleda.

12 §.

Brukningsdel må utan hinder av bestämmelserna i denna lag tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller i annat liknande syfte.

13 §.

Klagan över länsstyrelsens beslut i ärende enligt denna lag må föras i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

Över lantbruksnämndens beslut i ärende som omförmäles i 2 § tredje stycket må klagan föras genom besvär hos lantbruksstyrelsen inom en månad från den dag klaganden erhöll del av beslutet. Över lantbruksstyrelsens beslut i dylikt ärende må klagan ej föras.

14 §.

Vad i denna lag finnes stadgat skall ej äga tillämpning beträffande brukningsdel som tillhör kronan.

Angående tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

Lagen må ej tillämpas med avseende å jord, varå redan den 1 juli 1942, då lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk trädde i kraft, jordbruket var fullständigt förfallet, och ej heller såvitt angår

ägarens ansvarighet för avhjälpande av vanhävd å brukningsdel, som genom avtal, träffat före den 1 juli 1942, är till annan upplåten med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse av brukningsdelens vanvårdande kan skiljas från nyttjanderätten; dock att lagen även i nu nämnda fall skall tillämpas, därest före den 1 juli 1942 lagen den 25 juni 1909 (nr 57 s. 13) angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland eller lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk var tillämplig å brukningsdelen.

Genom denna lag upphävas lagen den 27 juni 1927 och lagen den 25 juni 1909, sistnämnda lag i den mån den på grund av övergångsbestämmelserna till lagen den 27 juni 1927 fortfarande kunnat tillämpas.

Har i anledning därav att överenskommelse angående avhjälpande av vanhävd ej kunnat träffas jordbrukskommissionen jämlikt 6 § andra stycket lagen den 30 juni 1942 anmält förhållandet till länsstyrelsen och har länsstyrelsen ej prövat ärendet före den 1 juli 1948, skall sådan anmälan hava samma verkan som om den enligt den nya lagen gjorts av lantbruksnämnd; och må i dylikt fall länsstyrelsen, därest den finner syn erforderlig och syn tidigare icke hållits, förordna om hållande av syn i enlighet med bestämmelserna i 7 § första stycket av den nya lagen. Dylik syn ävensom syn, som hållits jämlikt 4 § lagen den 25 juni 1909, 5 § lagen den 27 juni 1927 eller 5 eller 7 §§ lagen den 30 juni 1942 utan att före den 1 juli 1948 överenskommelse om vanhävdens avhjälpande träffats eller föreläggande i sådant hänseende skett, skola hava samma verkan som besiktning enligt 4 § av den nya lagen. Kostnaden för sådan syn som nu nämnts skall, därest länsstyrelsen meddelar föreläggande enligt 7 § andra stycket av den nya lagen, gäldas av den, vilken avhjälpandet av vanhävden enligt föreläggandet åligger, där ej särskilda skäl till annat föranleda.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagen den 25 juni 1909, lagen den 27 juni 1927 eller lagen den 30 juni 1942, skall hänvisningen i stället avse denna lag.

2) L a g

angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.

Härigenom förordnas, att lagen den 30 juni 1942 om åtgärder mot vanhävd av jordbruk¹, vilken lag gäller till och med den 30 juni 1947, skall äga fortsatt giltighet under tiden den 1 juli 1947—den 30 juni 1948. Har under sistnämnda tid överenskommelse träffats enligt 6 § eller föreläggande meddelats enligt 7 § sagda lag, skall lagen jämväl efter den 30 juni 1948 i fråga om

¹ Senaste lydelse, se SFS 1946:62 och 90.

brukningsdel, som överenskommelsen eller föreläggandet avser, gälla intill dess i överenskommelsen eller föreläggandet angivna åtgärder vidtagits. I den mån lagen äger giltighet efter den 30 juni 1948 skola beträffande de personer, som må utses till synemän, i stället för vad därom finnes föreskrivet i 5 § andra stycket i lagen, tillämpas bestämmelserna i 7 § första stycket lagen om uppsikt å jordbruk.

3) Lag

om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Förekommer å jordbruksegendom synnerligen grov vanhävd av den odlade jorden eller för jordbruket erforderliga byggnader och finnes med hänsyn till vanhävdens omfattning och egendomens storlek eller av andra särskilda skäl nödigt att åtgärder till avhjälpande av vanhävden vidtagas i annan ordning än som stadgas i lagen om uppsikt å jordbruk, må Konungen med riksdagens samtycke förordna att egendomen eller, om särskilda omständigheter föranleda därtill, del av egendomen skall mot lösen avstås till kronan.

2 §.

Fråga om inlösen enligt 1 § må väckas av vederbörande lantbruksnämnd eller länsstyrelse. Innan frågan väckes skall utredning vara förebragt om de förhållanden som kunna vara av betydelse för frågans bedömande.

I övrigt skola i avseende å inlösen i tillämpliga delar gälla de allmänna bestämmelserna i lagen om expropriation; dock äge Konungen, om särskilda skäl äro därtill, i samband med beslut om inlösen förordna att egendomen eller del därav må tagas i besittning, sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1947, dock att intill den 1 juli 1948 vad i 1 § sägs angående lagen om uppsikt å jordbruk i stället skall äga avseende å lagen den 30 juni 1942 om åtgärder mot vanhävd av jordbruk samt vad i 2 § finnes stadgat om lantbruksnämnd i stället skall gälla i fråga om jordbrukskommission.

4) Lag

angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Härigenom förordnas *dels* att till 2 kap. lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom skall fogas en ny paragraf, betecknad 49 a §, av nedan angivet innehåll, *dels* att 55 och 66—69 §§¹ samma kapitel skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

2 KAP.

49 a §.

För fullgörande av vissa i denna lag angivna uppgifter skall för varje hushållningssällskaps område finnas en arrendenämnd, bestående av tre ledamöter. En ledamot, vilken tillika skall vara ordförande, utses av Konungen och de båda andra av länsstyrelsen. Av de sistnämnda skall den ene vara ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet. Samtliga ledamöter utses för en tid av tre år. För en var av dem utses för samma tid en suppleant. Avgår ledamot eller suppleant före utgången av den tid för vilken han utsetts, skall ny ledamot eller suppleant utses för den tid, som återstår för den avgångne. Har inom nämnden var röstande sin mening och kunna ej två meningar sammanjämkas, gälla ordförandens. Beträffande jäv mot ledamot skall i tillämpliga delar gälla vad om domarjäv är stadgat.

Närmare bestämmelser om arrendenämndens verksamhet meddelas i reglemente, som utfärdas av Konungen.

55 §.

Vid skiljedomsförfarande enligt 54 § skall, där ej mellan parterna träffats skiljeavtal, den arrendenämnd, inom vars verksamhetsområde fastigheten är belägen, vara skiljenämnd; och skall i sådant fall part anses hava hänskjutit tvisten till avgörande, när han hos nämndens ordförande skriftligen framställt begäran om skiljedom.

Skiljedomskostnaderna skola — — — utan skäl.

66 §.

När arrendeavtal slutits, må jordägaren eller arrendatorn påkalla arrendenämndens granskning av avtalet; skolande vid ansökan härom fogas bestyrkt avskrift av avtalet ävensom uppgift om arealen av den odlade jord arrendet omfattar.

¹ Senaste lydelse, se beträffande 55 § SFS 1945: 342 samt beträffande 66—69 §§ SFS 1943: 883.

Finner arrendenämnden att avtalet innehåller bestämmelse, som enligt denna lag är utan verkan, skall nämnden så snart ske kan i rekommenderat brev lämna jordägaren och arrendatorn besked därom.

67 §.

Har rätt till nytt arrende jämlikt 53 § förfallit på den grund att jordägaren avsett att själv bruka fastigheten, vare jordägaren skyldig att inhämta arrendenämndens tillstånd, därest han, innan två år förflutit från arrendets upphörande, vill sälja fastigheten, eller om han, inom fem år från samma tidpunkt, vill ånyo upplåta fastigheten på arrende. Vad sålunda stadgats äge motsvarande tillämpning, när annan än jordägaren efter vad i 53 § sägs skall bruka fastigheten.

Bryter jordägaren — — — straffet dagsböter.

68 §.

Visas särskilda omständigheter böra föranleda därtill, att arrendeavtal undantages från tillämpning av något av stadgandena i 50—61 §§ eller 63—65 §§ och innehåller avtalet förbehåll, att medgivande därtill må sökas, ankomme på arrendenämnden att medgiva sådant undantag. Såsom sådan omständighet skall särskilt anses, att jordägaren, för att kunna planmässigt ombesörja åbyggnadernas iståndsättande å ett flertal utarrenderade brukningsdelar, är i behov av anstånd med byggnadsskyldighetens fullgörande i det föreliggande fallet, eller att det för jordägaren, med hänsyn till dennes eget jordbruk eller skogsbruk, är av synnerlig vikt att över det arrenderade området äga friare bestämmanderätt än som följer av nämnda stadganden.

Föreligger ej — — — anses förfallet.

Över arrendenämndens beslut i ärende som nu sagts må besvär anföras hos länsstyrelsen inom en månad, räknat från det klaganden erhöll del av beslutet. Den som ej nöjes åt länsstyrelsens beslut äge föra klagan däröver i den ordning som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

69 §.

Förseelse, varom stadgas i 67 §, åtalas efter angivelse av arrendenämnden av allmän åklagare vid allmän underrätt i den ort, där fastigheten är belägen. Böter, som — — — till frihetsstraff.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

5) L a g

om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 22 december 1943 (nr 883) angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Härigenom förordnas, att femte stycket i övergångsbestämmelserna till lagen den 22 december 1943 angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom skall erhålla följande ändrade lydelse.

Där på grund av bestämmelse i tredje eller fjärde stycket arrendator efter arrendetidens utgång kvarsitter å fastigheten utan att nytt arrendeavtal slutits, ankomme på arrendenämnden, ändå att arrendatorn ej lämnat sitt samtycke, att efter ansökan, som skall vara gjord innan nya arrendevillkor blivit bestämda, medgiva jordägaren befrielse från de i 2 kap. 59 och 60 §§ avsedda skyldigheterna beträffande fastighetens åbyggnader. Sådan befrielse må ock, där sådana särskilda omständigheter som i 2 kap. 68 § avses visas därtill föranleda, kunna medgivas för efterföljande arrendeperioder, dock ej för längre tid än intill dess femton år förflutit från lagens ikraftträdande. Över arrendenämndens beslut må klagan föras i den ordning 68 § tredje stycket stadgar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

6) L a g

angående ändring i lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord.

Härigenom förordnas, att 4 § lagen den 12 april 1946 med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord ävensom övergångsbestämmelserna till sagda lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

4 §.

Visas särskilda omständigheter böra föranleda därtill, att arrendeavtal undantages från tillämpning av något av stadgandena i 2 kap. 50—61 §§ eller 63—65 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom, 50—54 §§ med de avvikelser som angivas i 2 och 3 §§ denna lag, och innehåller avtalet förbehåll att medgivande därtill må sökas, ankomme på arrendenämnden att medgiva sådant undantag. Föreligger ej dispensskäl och avslås på den grund

ansökningen, skall arrendeavtalet, därest detta ej annorlunda stadgar, anses förfallet.

Undantag som — — — i avtalet.

Över arrendenämndens beslut i ärende som ovan sagts må besvär anföras hos länsstyrelsen inom en månad, räknat från det klaganden erhöi del av beslutet. Den som ej nöjes åt länsstyrelsens beslut äge föra klagan däröver i den ordning som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

Övergångsbestämmelser.

Denna lag — — — juli 1946.

Har arrendeavtal — — — tio år.

Därest i — — — nya arrendetiden.

Där på grund av bestämmelse i andra eller tredje stycket arrendator efter arrendetidens utgång kvarsitter å fastigheten utan att nytt arrendeavtal sluttits, ankomme på arrendenämnden, ändå att arrendatorn ej lämnat sitt samtycke, att efter ansökan, som skall vara gjord innan nya arrendevillkor blivit bestämda, medgiva kommunen befrielse från de i 2 kap. 59 och 60 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom avsedda skyldigheterna beträffande fastighetens åbyggnader. Sådan befrielse må ock, där särskilda omständigheter visas böra därtill föranleda, kunna medgivas för efterföljande arrendeperioder, dock ej för längre tid än intill dess femton år förflutit från lagens ikraftträdande. Över arrendenämndens beslut må klagan föras i den ordning 4 § tredje stycket denna lag stadgar.

Bestämmelserna i — — — lagens ikraftträdande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

7) L a g

om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 12 april 1946 (nr 148) angående ändrad lydelse av 2 kap. 49 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Härigenom förordnas, att fjärde stycket i övergångsbestämmelserna till lagen den 12 april 1946 angående ändrad lydelse av 2 kap. 49 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom skall erhålla följande ändrade lydelse.

Där på grund av bestämmelse i andra eller tredje stycket arrendator efter arrendetidens utgång kvarsitter å fastigheten utan att nytt arrendeavtal sluttits,

tits, ankomme på arrendenämnden, ändå att arrendatorn ej lämnat sitt samtycke, att efter ansökan, som skall vara gjord innan nya arrendevillkor blivit bestämda, medgiva jordägaren befrielse från de i 2 kap. 59 och 60 §§ avsedda skyldigheterna beträffande fastighetens åbyggnader. Sådan befrielse må ock, där sådana särskilda omständigheter som i 2 kap. 68 § avses visas därtill föranleda, kunna medgivas för efterföljande arrendeperioder, dock ej för längre tid än intill dess femton år förflutit från denna lags ikraftträdande. Över arrendenämndens beslut må klagan föras i den ordning 2 kap. 68 § tredje stycket stadgar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

8) L a g

om överflyttande på lantbruksnämnd av egnahemsnämnd och jordbrukskommission åliggande uppgifter.

Härigenom förordnas, att vad i lag finnes stadgat rörande egnahemsnämnd eller jordbrukskommission skall, såvitt ej annat särskilt föreskrives hava avseende å lantbruksnämnd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehåft tre i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionen i första kammaren nr 265 av herr *Mannerskantz m. fl.* samt motionerna i andra kammaren nr 397 av herr *Karlsson* i Stuvsta *m. fl.* och nr 398 av herr *von Seth m. fl.*

I motionerna I: 265 och II: 398, vilka äro likalydande, yrkas att riksdagen måtte dels avslå förslaget till lag om uppsikt å jordbruk, dels hos Kungl. Maj:t äska nytt förslag till sådan lag gällande allenast de brukningsdelar, på vilka den sociala arrendelagstiftningen äger tillämpning, dels ock avslå förslaget till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom.

I motionen II: 397 yrkas att riksdagen vid behandling av propositionen måtte besluta dels att vanhävdsbegreppet skulle givas en snävare och mer bestämd formulering än det erhållit i Kungl. Maj:ts förslag eller — alternativt — att en särskild lagstiftning i anslutning till de sociala bestämmelserna i gällande arrendelag skulle tillskapas beträffande uppsikt å brukningsdelar, tillhörande bolag och liknande jordägare, att vanhävdslagstiftningens tillämpningsområde skulle utsträckas till att gälla alla jordbruksfastigheter

om minst 1 hektar jord, att utarrenderade mindre brukningsdelar, tillhörande ägare av huvudgård eller bolag och med dem likställda jordägare, icke skulle få sammanläggas såvida icke arrendator avstode från att hävda honom tillkommande optionsrätt, dels att rörande brukningsdelar, tillhörande bolag och liknande jordägare, skulle gälla, att i första hand arrendator och i sista hand staten skulle äga tvångsinlösa brukningsdelen med tillhörande skog, därest jordägaren ville nedlägga jordbruket, och att tillstånd till nedläggande av jordbruket å dylik brukningsdel skulle få lämnas först sedan såväl den senaste arrendatorn som staten frånträtt sin rätt till tvångsinlösen.

Beträffande motiveringen för de i propositionen framlagda förslagen ävensom i fråga om de skäl motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden får utskottet, i den mån redogörelse för desamma icke lämnas i detta utlåtande, hänvisa till propositionen och motionerna.

Genom beslut den 12 maj 1944 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla sju sakkunniga för att verkställa utredning rörande ny lagstiftning om uppsikt å jordbruk.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom sakkunniga dåvarande häradshövdingen N. Wihlborg, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens första kammare O. L. Tjällgren i Multrä, ledamöterna av riksdagens andra kammare J. A. Andersson i Tungelsta, K. A. M. Andersson i Löbbo, G. K. Hellbacken i Gräsberg och S. Janson i Frändesta ävensom lantbrukaren A. Nilsson i Steneberg och hypoteksdirektören N. J. Falk i Lund.

Med skrivelse den 30 september 1946 ha de sakkunniga, vilka antagit benämningen 1944 års vanhävsutredning, överlämnat betänkande med förslag till lag om uppsikt å jordbruk, lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom och lag om jordbrukskommissioner (SOU 1946: 64).

Över betänkandet ha yttranden avgivits av statskontoret, lantbruksstyrelsen, domänstyrelsen, egnahemsstyrelsen, skogsstyrelsen, statens livsmedelskommission, riksantikvarieämbetet, samtliga länsstyrelser, jordbrukskommissioner och egnahemsnämnder, samtliga landstings och hushållningssällskaps förvaltningsutskott med undantag av landstingens förvaltningsutskott i Örebro och Västernorrlands läns ävensom i Kalmar läns södra område, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet landsbygdens folk, Småbrukarnas riksförbund, Sveriges skogsägareförbund, Skogsindustriernas samarbetsutskott samt Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet.

Gällande bestämmelser.

Lagstiftningen angående uppsikt å jordbruk innefattas dels i lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk, vilken emellertid genom lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk är satt ur kraft till och med den 30 juni 1947, dels i sistnämnda lag, vars giltighetstid utgår den 30 juni 1947.

Till uppsiktslagstiftningen torde även böra hänföras lagen den 29 mars 1946 (nr 89) om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom, vilken lag jämväl äger giltighet allenast till och med den 30 juni 1947.

1927 års uppsiktslag gäller för hela riket men har karaktären av ett komplement till den vid dess antagande gällande sociala arrendelagstiftningen. Lagen vänder sig i överensstämmelse härmed mot vanhävd endast av sådan brukningsdel, å vilken vid dess utarrendering nämnda lagstiftning skolat bliva tillämplig, sålunda brukningsdel som tillhör bolag, ekonomiska föreningar eller enskilda skogsspekulanter och som innehåller, i de delar av riket där lagen om arrende av viss jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand varit gällande, högst 25 hektar odlad jord och minst 4 hektar inrösningsjord samt i riket i övrigt minst 4 och högst 25 hektar odlad jord. Enligt lagen har vanhävdsbegreppet bestämts sålunda, att vanhävd skall anses föreligga där jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller där nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. Från denna regel göres det undantaget, att till vanhävd ej hänföres nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruk. Såsom vanhävd skall ej heller anses att byggnad, som genom sammanslagning av brukningsdelar blivit obehörlig, bortföres eller lämnas utan underhåll, såvida brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. Länsstyrelsen kan dessutom i annat fall, då synnerliga skäl föreligga att brukningsdel sammanslås med annan, medgiva att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehörlig, bortföres eller lämnas utan underhåll. Uppsiktslagen är, såvitt angår brukningsdel, som är utarrenderad, i regel tillämplig endast beträffande nödiga byggnader. Härjämte stadgas i lagen, att brukningsdel må, där länsstyrelsen prövar det nödigt, tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller annat liknande syfte.

Uppsikten utövas inom varje hushållningssällskaps verksamhetsområde av en jordbrukskommission, bestående av en ordförande, utsedd av Kungl. Maj:t, och fyra ledamöter, valda till lika antal av landstinget och hushållningssällskapets förvaltningsutskott. De ledamöter, som väljas av förvaltningsutskottet, skola vara den ene ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet. Ordföranden och ledamöterna utses för en tid av tre år. För en var av dem utses för samma tid en suppleant.

Jordbrukskommissionens ingripande mot vanhävd förutsättes kunna ske antingen i anledning av kommissionens egna iakttagelser eller ock efter till kommissionen inkommen anmälan. Inkommer anmälan om vanhävd eller finner kommissionen eljest skälig anledning antaga att brukningsdel är utsatt för vanhävd, äger kommissionen föranstalta om syn å brukningsdelen genom tre av kommissionen förordnade gode män. Synemännen skola å stället undersöka förhållandena och till kommissionen avgiva redogörelse

däröver jämte förslag till de åtgärder som kunna finnas nödiga till vanhävdens avhjälpande. Finner kommissionen efter övervägande av synemännens utlåtande, att vanhävd föreligger, skall kommissionen i första hand söka träffa överenskommelse med jordägaren om vanhävdens avhjälpande. Sådan överenskommelse skall upprättas skriftligen och innehålla åtagande av jordägaren att inom viss tid, högst fyra år, vidtaga de åtgärder som kommissionen kan finna erforderliga till vanhävdens avhjälpande. Kan överenskommelse ej träffas med jordägaren eller fullgör ej denne i överenskommelse gjort åtagande, äger kommissionen vid rätten i den ort, där fastigheten är belägen, efter stämning föra talan mot jordägaren med yrkande om föreläggande för denne att avhjälpa vanhävdens. Det ankommer i så fall på domstolen att föreskriva därför erforderliga åtgärder samt förelägga jordägaren viss tid, även i detta fall högst fyra år, inom vilken åtgärderna skola vara vidtagna. Försittes sådan tid äger rätten på yrkande av kommissionen giva ägaren det nya föreläggande i fråga om vanhävdens avhjälpande som må finnas erforderligt. Underlåtenhet att fullgöra överenskommelse eller att verkställa av domstol föreskrivna åtgärder för vanhävdens avhjälpande medför böter för den eller de därför ansvariga. Talan om tillämpning av sagda bötespåföljd utföres av allmän åklagare efter uppdrag av jordbrukskommissionen. Slutligen må anmärkas, att i lagen till förhindrande av dess kringående intagits stadgande dels därom att, om brukningsdel upplåtes på arrende efter det den varit föremål för nyss nämnd syn, ägaren är ansvarig för avhjälpande jämväl av den å jorden vid synen befintliga vanhävdens och dels därom att, om brukningsdel efter sådan syn genom köp, byte eller gåva övergått till ny ägare, förre ägaren dock är ansvarig för avhjälpande av den vid synen befintliga vanhävdens där ej med jordbrukskommissionens medgivande ansvarigheten övertagits av den nye ägaren.

Som förut nämnts har 1927 års uppsiktslag för tiden till och med den 30 juni 1947 satts ur tillämpning genom 1942 års *vanhävds*lag. Sistnämnda lag var föranledd av önskvärdheten av att tillse, att i det ansträngda försörjningsläge, som förelåg under avspärrningen, produktionsmöjligheterna skulle tillvaratagas i största möjliga utsträckning. Utformningen av 1942 års vanhävdslag har därför också kommit att i åtskilliga avseenden avvika från bestämmelserna i 1927 års uppsiktslag. 1942 års lag är sålunda ej begränsad till fastigheter, varå den sociala arrendelagstiftningen är tillämplig, utan avser jordbruksfastigheter oavsett vem som är ägare, allenast med uteslutande av brukningsdelar som tillhöra kronan. Vad angår fastigheternas storlek har någon övre arealgräns icke bibehållits och den nedre arealgränsen bestämts på det sätt att å en brukningsdel skall, för att lagen skall vara tillämplig å densamma, finnas odlad jord till en vidd överstigande ett hektar. 1942 års lag är sålunda, i motsats till den förutvarande uppsiktslagstiftningen, av så gott som generell natur.

I fråga om vanhävdsbegreppet föreligga också en del skiljaktigheter mellan de båda lagarna. I 1942 års lag stadgas sålunda, att den i lagen före-

skrivna uppsikten såvitt jorden angår skall avse förhindrande att jorden så vanskötes att dess avkastningsförmåga äventyras. Härutinnan är sagda lag strängare än 1927 års lag, som ej syftar längre än till förekommande att jordbrukets vidmakthållande äventyras. Såsom vanhävd skall dock ej räknas nedläggande av jordbruk å äga, om det med hänsyn till dennas naturliga beskaffenhet eller belägenhet eller annan omständighet måste anses olämpligt att där driva jordbruk. Beträffande skyldigheten att underhålla nödiga byggnader är 1942 års lag i viss mån mildare än 1927 års lag. Den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll skall sålunda enligt 1942 års lag ej anses såsom vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av förändringar i driften av jordbruket eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som medför väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten, eller ock av annan dylik anledning. Vad angår frågan, när sammanslagning som nyss sagts må anses medföra väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten, stadgas i lagen, enligt ett genom lag den 8 mars 1946 (nr 62) gjort tillägg, att så må anses vara förhållandet endast om någon av de i sammanslagningen ingående brukningsdelarna är av sådan beskaffenhet eller omfattning, att brukaren därav icke kan erhålla sin huvudsakliga bärgning, och det ej kan anses förmanligare för jordbrukets bedrivande i orten, att denna brukningsdel tages i anspråk för annan sammanslagning av brukningsdelar. Vad nu sagts gäller dock ej om i sammanslagningen ingår brukningsdel som avses i 1927 års lag. För sådant fall gäller även efter lagändringen den 8 mars 1946, att byggnad må bortföras eller lämnas utan underhåll endast om först genom sammanslagningen uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. I likhet med vad som gäller enligt 1927 års lag har åt länsstyrelsen tillerkänts rätt att meddela tillstånd till bortförande av byggnad även vid sammanslagning av brukningsdelar i andra fall än som nu nämnts.

1942 års lag är utan inskränkning tillämplig även å utarrenderade brukningsdelar. Ansvarigheten för vanhävd åvilar i fråga om byggnaderna brukningsdelens ägare och beträffande jorden brukaren. Från denna huvudregel gäller dock visst undantag som icke har någon motsvarighet i 1927 års lag. Det stadgas sålunda i 1942 års lag, att ingripande enligt lagen icke skall ske i det fall att den för vanhävden ansvarige finnes vara på grund av medellöshet eller annan giltig orsak urståndsatt att avhjälpa vanhävden. Föreligger sådant fall och är fråga om vanhävd av jorden å brukningsdel som brukas av annan än ägaren, inträder en subsidiär ansvarighet för ägaren. Jordbrukskommissionen kan nämligen, om ägaren kan antagas vara i stånd att avhjälpa vanhävden, mot denne företaga ingripande på samma sätt som om han vore brukare.

Den i 1942 års lag föreskrivna uppsikten skall utövas av de enligt 1927 års lag tillsatta jordbrukskommissionerna. Jordbrukskommission äger, såsom förhållandet är även enligt 1927 års lag, med vederbörande träffa skriftlig överenskommelse om avhjälpan av konstaterad vanhävd. För ernående

av ett snabbare förfarande i vanhävsärenden har i 1942 års lag länsstyrelsen i stället för domstol insatts såsom den myndighet som, i händelse överenskommelse ej kan träffas eller åtagande i överenskommelse ej fullgöres, har att meddela föreläggande att avhjälpa vanhävden. Beträffande länsstyrelsens befogenhet i detta hänseende, såvitt angår byggnadsbeståndet å brukningsdelen, har såsom ett uttryck för innebörden av vanhävsbegreppet i fråga om byggnader stadgats, att länsstyrelsen ej må föreskriva andra åtgärder än sådana som äro oundgängligen nödvändiga för att å brukningsdelen skola finnas byggnader av den beskaffenhet, som fordras för jordbrukets ändamålsenliga bedrivande. I fråga om utredningen angående förefintligheten av vanhävd föreligger den olikheten mellan de båda lagarna, att enligt 1942 års lag hållandet av syn icke är obligatoriskt. Syn skall hållas endast om jordbrukskommissionen finner syn erforderlig eller syn påkallas av den, som är ansvarig för vanhävden, eller, sedan ärendet kommit under länsstyrelsens prövning, därest den för vanhävden ansvarige påkallar syn och sådan förut icke hållits eller länsstyrelsen eljest finner anledning till syn. I skriftlig överenskommelse angående avhjälpan av vanhävd som jordbrukskommissionen träffar må fastställas vite, högst femhundra kronor, för underlåtenhet att fullgöra överenskommelsen, liksom ock länsstyrelsen vid meddelande om föreläggande att avhjälpa vanhävd äger fastställa vite — utan begränsning beträffande beloppet — för underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efter rättelse. I båda fallen är det länsstyrelsen som utdömer vitet. Såsom en följd av den omnämnda möjligheten till föreläggande av vite har någon bötespåföljd för underlåtenhet att fullgöra överenskommelse eller åläggande beträffande avhjälpan av vanhävd ej upptagits i 1942 års lag.

Slutligen må nämnas, att i 1942 års lag meddelats en särskild bestämmelse därom att, då för säkerställande av sådd eller skörd å brukningsdel så äro oundgängligen nödvändiga, länsstyrelsen må efter anmälan av jordbrukskommissionen förordna att för nämnda ändamål nödig åtgärd skall verkställas genom kommissionens försorg. Kostnaden för åtgärden skall förskjutas av allmänna medel och slutligen gäldas av brukaren.

Vad angår *lagen om tvångsinlösen av vanhävdad egendom* är denna att betrakta som ett komplement till 1942 års vanhävdslag med uppgift att, då synnerligen grov vanhävd föreligger, skapa möjlighet till ett mera effektivt ingripande av det allmänna än vad 1942 års lag medgiver. Enligt förstnämnda lag äger Konungen under vissa förutsättningar förordna att vanhävdad jordbruksegendom eller, om särskilda omständigheter föranleda därtill, del av sådan egendom skall mot lösen avstås till kronan. Förutsättningarna för ett dylikt förordnande äro dels att å egendomen förekommer synnerligen grov vanhävd av den odlade jorden eller för jordbruket nödiga byggnader och dels att det med hänsyn till vanhävdens omfattning och egendomens storlek eller av andra särskilda skäl finnes erforderligt att åtgärder till avhjälpan av vanhävden vidtagas i annan ordning än som stadgas i 1942 års vanhävdslag. Fråga om inlösen kan väckas av vederbörande jordbruks-

kommission eller länsstyrelse. Innan frågan väckes skall utredning vara förebragt om de förhållanden som kunna vara av betydelse för frågans bedömning. I övrigt skola å inlösenförfarandet i tillämpliga delar gälla de allmänna bestämmelserna i expropriationslagen. Dock gäller den avvikelser att Konungen, om särskilda skäl äro därtill, kan i samband med beslutet om inlösen förordna, att egendomen eller del därav får tagas i besittning redan sedan stämning i expropriationsmålet utfärdats.

Beträffande jordbrukskommissionernas arbetsuppgifter kan anmärkas att åt kommissionerna efter hand anförtrotts åtskilliga andra uppgifter än de som äro förenade med verksamheten såsom uppsiktsorgan i fråga om vanhävd av jordbruk. Sålunda ha jordbrukskommissionerna enligt lagen den 18 juni 1925 om bulvanförhållande i fråga om fast egendom ålagts att då anledning finnes till antagande att bulvanförhållande föreligger därom göra anmälan till länsstyrelsen. Jämlikt lagen den 18 juni 1926 om sammanläggning av fastigheter å landet gäller, att jordbrukskommissionens yttrande kan av ägodelningsdomaren inhämtas i vissa sammanläggningsärenden samt att kommissionen, som skall erhålla underrättelse om besluten i dessa ärenden, äger rätt att överklaga besluten i fråga.

Genom de av 1943 års riksdag antagna ändringarna i lagen om nyttjanderätt till fast egendom med däri genom lag den 22 juni 1945 (nr 342) vidtagna ytterligare ändringar ha jordbrukskommissionerna pålagts vissa nya uppgifter av icke obetydlig omfattning. Stadganden härom finnas intagna i 2 kap. 55 samt 66—69 §§ nyttjanderättslagen. De nya uppgifterna hänföra sig till de sociala arrendena. Angående deras innebörd må nämnas följande. Där jordägaren eller arrendatorn, då den sistnämnde på grund av lagens bestämmelser om optionsrätt vid en arrendeperiods utgång äger rätt till nytt arrende, vill påkalla ändring av arrendevillkoren, skola dessa vid bristande överenskommelse mellan parterna bestämmas av skiljemän. Har ej mellan parterna träffats skiljeavtal, skall den jordbrukskommission, inom vars verksamhetsområde den arrenderade fastigheten är belägen, vara skiljenämnd. I syfte att förhindra jordägaren att kringgå lagens stadganden om optionsrätt har det föreskrivits att, om optionsrätten förfallit på den grund att jordägaren avsett att själv bruka fastigheten, jordägaren skall vara skyldig inhämta jordbrukskommissionens tillstånd, därest han, innan två år förflutit från arrendets upphörande, vill sälja fastigheten eller om han inom fem år från samma tidpunkt vill ånyo upplåta fastigheten på arrende. Bryter jordägaren mot vad sålunda föreskrivits skall förseelsen åtalas av allmän åklagare efter angivelse av jordbrukskommissionen. De sociala arrendebestämmelserna äro — med visst undantag — av tvingande karaktär. Emellertid kan under vissa omständigheter efter därom gjord ansökan dispens erhållas från en eller flera av nämnda bestämmelser. Förutsättning för att dispens skall kunna medgivas är att avtalet innehåller förbehåll att medgivande därtill må sökas. Dispensansökan prövas i första hand av jordbrukskommissionen. På jordbrukskommissionen ankommer även att på begäran av jordägaren

eller arrendatorn granska dem emellan slutet arrendeavtal samt meddela dem underrättelse, huruvida avtalet innehåller bestämmelse, som enligt lagen är utan verkan.

Enligt lagen den 21 december 1945 (nr 805) om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet åligger det, då den som erhållit tillstånd att förvärva dylik fastighet avgivit förbindelse att vidtaga vissa åtgärder för främjande av jordbruket eller skogsbruket å fastigheten eller i fråga om användandet av fastigheten, vederbörande jordbrukskommission att hålla uppsikt över att förbindelsen fullgöres och i mån av behov vidtaga åtgärder för vinnande av rättelse.

Genom lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord ha de sociala arrendebestämmelserna i princip gjorts tillämpliga å arrende av kommun tillhörig jord. Enligt särskilda stadganden i denna lag har jordbrukskommissionen tillagts befogenhet att under vissa omständigheter medgiva undantag från tillämpningen av nämnda bestämmelser.

Slutligen må erinras om att jordbrukskommission, såsom nyss nämnts, jämlikt 2 § lagen den 29 mars 1946 om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom äger väcka fråga om inlösen av jordbruksegendom enligt nämnda lag.

Utredningens förslag.

Utredningens förslag innebär i huvudsak följande.

I stället för 1927 och 1942 års lagar bör från och med den tidpunkt, då sistnämnda lag upphör att gälla, d. v. s. utgången av juni 1947, träda en ny uppsiktslagstiftning av permanent karaktär. Vidare bör 1946 års provisoriska lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom, vars giltighetstid likaså utgår den 30 juni 1947, ersättas av en ny lag om sådan tvångsinlösen, vilken jämväl skall vara av permanent art. Slutligen böra vissa bestämmelser om jordbrukskommissionernas sammansättning med mera, vilka hittills funnits i 1927 års lag samt i för kommissionerna gällande reglemente, intagas i en särskild lag om jordbrukskommissioner.

Rörande det huvudsakliga innehållet i de olika av utredningen framlagda lagförslagen kan nämnas följande.

Förslaget till ny uppsiktslag överensstämmer i fråga om lagstiftningens tillämplighetsområde med 1942 års lag. Beträffande innebörden av vanhävdsbegreppet föreslås däremot vissa ändringar bland annat i syfte att möjliggöra en anpassning till rationaliseringsverksamheten inom jordbruket. Delvis innebära ändringarna en återgång till bestämmelserna i 1927 års lag. I fråga om förfarandet överensstämmer förslaget i huvudsak med 1942 års lag. På åtskilliga punkter föreslås dock ändringar i syfte att ytterligare förenkla förfarandet och göra uppsikten mera effektiv.

Enligt lagförslaget skall uppsikten avse alla brukningsdelar innehållande odlad jord till en vidd överstigande ett hektar, dock med undantag för kro-

nan tillhörig jord. Bortsett från detta undantag göres sålunda ej någon skillnad mellan olika kategorier av jordägare.

I likhet med vad som gäller enligt 1942 års lag avses den nu föreslagna lagen skola vara tillämplig å en fastighet vare sig denna brukas av ägaren själv eller av annan. Ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd i fråga om byggnaderna ligger på ägaren och ansvarigheten för avhjälpande av vanhävd å jorden åvilar i första hand brukaren. Under vissa förhållanden kan dock ägaren bliva ansvarig för vanhävd av jorden även då fastigheten brukas av annan.

Den allmänna definitionen av vanhävdsbegreppet överensstämmer i förslaget såvitt angår byggnaderna i sak med motsvarande stadgande i 1942 års lag, medan i fråga om jorden skett en återgång till den något mildare formuleringen i 1927 års lag. Vanhävd av en brukningsdel skall sålunda enligt förslaget anses föreligga, då jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller då för jordbruket nödvändiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. Till vanhävd skall dock ej hänföras nedläggande av jordbruk å brukningsdel eller del därav, om med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet eller belägenhet eller annan omständighet det måste anses ekonomiskt ofördelaktigt eller eljest olämpligt att där driva varaktigt jordbruk. Ej heller skall den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll anses såsom vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av sådan förändring i driften av jordbruket, som är till varaktig fördel för detsamma, eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som står i överensstämmelse med en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten, eller ock av annan giltig anledning. Dessa bestämmelser överensstämmer i huvudsak med vad som enligt 1942 års lag gäller beträffande andra fastigheter än sådana som omfattas av 1927 års lag. Vissa omformuleringar ha dock gjorts i syfte att betona, att de överväganden, som här måste göras, i regel skola vara av ekonomisk natur. Det föreslås vidare, att ägare av brukningsdel skall kunna hos jordbrukskommissionen påkalla prövning huruvida sådana förhållanden föreligga, som enligt nyss återgivna stadganden skulle berättiga till nedläggande av jordbruket å brukningsdelen eller del därav eller till bortförande eller lämnande utan underhåll av därå befintlig byggnad. Sistnämnda stadgande saknar motsvarighet i gällande uppsiktslagstiftning.

Uppsikten över efterlevnaden av bestämmelserna skall liksom för närvarande handhas av jordbrukskommissionerna. Då jordbrukskommission på grund av inkommen anmälan eller eljest finner skälig anledning antaga, att å en brukningsdel förekommer vanhävd, skall kommissionen företaga besiktning å brukningsdelen, vid vilken skall föras protokoll upptagande gjorda iakttagelser. Föreskriften om besiktning utgör en nyhet och har tillkommit i syfte att i regel göra det i 1927 och 1942 års lagar omförmälda syneförfarandet obehövt.

Finner jordbrukskommissionen vid besiktningen, att å brukningsdelen föreligger vanhävd, skall kommissionen omedelbart söka med den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävden, träffa skriftlig överenskommelse, vari-

genom denne åtager sig att inom viss tid vidtaga erforderliga åtgärder till vanhävdens avhjälpande. I överenskommelsen skola angivas de särskilda åtgärder som skola vidtagas ävensom utsättas tid, inom vilken varje särskild åtgärd skall vara verkställd. Tiden bör i allmänhet ej överstiga två år men må, där så anses oundgängligen erforderligt, utsträckas till fyra år. Tillika må i överenskommelsen fastställas vite för underlåtenhet att fullgöra densamma. Stadgandena i denna paragraf överensstämman i huvudsak med motsvarande bestämmelser i 1942 års lag med den skillnaden, att där föreskriven maximering av vitesbeloppet till 500 kronor borttagits i förslaget.

Medan enligt 1927 års lag föreläggande rörande vanhävdens avhjälpande skulle meddelas av domstol, överfördes i 1942 års lag, för att få ett snabbare förfarande till stånd, denna uppgift till länsstyrelsen. Enligt det nu föreliggande förslaget bibehålles sistnämnda anordning. I förslaget stadgas sålunda att, om överenskommelse ej träffas eller åtagande i överenskommelse ej fullgöres, skall jordbrukskommissionen utan dröjsmål anmäla förhållandet till länsstyrelsen och därvid angiva de åtgärder, som kommissionen finner nödiga för vanhävdens avhjälpande. Då anmälan skett, skall länsstyrelsen höra den, som är ansvarig för avhjälpande av vanhävden, samt, om denne påkallar syn, förordna en syn av tre gode män som utses av länsstyrelsen. Av synemännen skola två utses bland dem som i orten äro valda till nämndemän, ägodelningsnämndemän eller godemän vid lantmäteriförrättning. Den tredje synemannen skall vara lantbruksingenjör eller tjänsteman hos hushållningssällskap eller egnahemsnämnd. Synemännen skola å stället undersöka förhållandet samt snarast möjligt och senast inom fjorton dagar efter erhållet förordnande till länsstyrelsen inkomma med skriftlig redogörelse för vad vid synen förekommit.

Länsstyrelsen skall därefter föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga den, som är därför ansvarig, för en var av åtgärderna viss tid, inom vilken åtgärden skall vara verkställd.

För att framtvunga verkställighet av givet föreläggande må länsstyrelsen i vissa fall förelägga vite. Länsstyrelsen äger vidare utdöma såväl dylikt vite som ock vite, vilket stadgats i överenskommelse mellan jordbrukskommissionen och den för vanhävden ansvarige.

Där den för vanhävden ansvarige på grund av medellöshet eller annan giltig orsak är urståndsatt att avhjälpa vanhävden skall ingripande enligt lagen icke ske. Föreligger sådant fall och är fråga om vanhävden av jorden å brukningsdel som brukas av annan än ägaren, äger jordbrukskommissionen, därest ägaren kan antagas vara i stånd att avhjälpa vanhävden, mot denne företaga ingripande på samma sätt som om han vore brukare.

Förslagets bestämmelser i övrigt ansluta sig i stort sett till motsvarande bestämmelser i 1942 års lag. Dock kan nämnas, att förslaget ej upptager den i sagda lag förekommande bestämmelsen att länsstyrelsen, då så för säkerställande av sådd eller skörd å brukningsdel är oundgängligen nödvändigt,

må efter anmälan av jordbrukskommissionen förordna att för nämnda ändamål nödig åtgärd skall verkställas genom kommissionens försorg och på brukarens bekostnad.

Det nya *förslaget till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom* överensstämmer med nu gällande provisoriska lag med allenast den avvikelser, att enligt förslaget Kungl. Maj:t endast med riksdagens samtycke skall äga meddela förordnande om avstående av egendom till kronan.

Vad slutligen angår *förslaget till lag om jordbrukskommissioner* överensstämmer detta i sak med nu gällande bestämmelser i 1927 års lag, varjämte, såsom förut nämnts, vissa föreskrifter, som hittills funnits i reglemente för jordbrukskommissionerna, intagits i lagförslaget. Enligt detta skall jordbrukskommission bestå av en ordförande och fyra ledamöter. Ordföranden utses av Kungl. Maj:t. Ledamöterna väljas till lika antal av landstinget och hushållningsällskapetets förvaltningsutskott. De ledamöter som väljas av förvaltningsutskottet skola vara den ene ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet. Ordföranden och ledamöterna utses för en tid av tre år. För en var av dem utses för samma tid en suppleant. Avgår ordförande, ledamot eller suppleant före utgången av den tid för vilken han utsetts, skall ny ordförande, ledamot eller suppleant utses för den tid som återstår för den avgångne. Skall i sådant fall ledamot eller suppleant utses av landstinget, må därmed anstå till landstingets näst därefter infallande lagtima möte. Jordbrukskommission är beslutför, då ordföranden och två ledamöter äro närvarande.

Vid behandling av ärenden, som jämlikt lagen om nyttjanderätt till fast egendom eller lagen med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord ankomma på kommissionen, skola bland ledamöterna jordägare och arrendatorer närvara till lika antal.

Beträffande motiveringen till utredningens förslag får utskottet hänvisa till redogörelse å s. 23—40 i propositionen.

Yttrandena.

En redogörelse för yttrandena över utredningens förslag återfinnes å s. 41—61 i propositionen, vartill utskottet får hänvisa.

Översikt över de genom propositionen framlagda lagförslagen.

De genom propositionen framlagda förslagen innebära, bland annat, att en ny mera permanent uppsiktslagstiftning bör finnas, vilken bör ersätta 1942 års provisoriska lag och 1927 års lag. För detta ändamål har utarbetats förslag till ny lag angående uppsikt å jordbruk. Detta bygger i huvudsak på det av utredningen utarbetade förslaget till ny uppsiktslag. Av olika skäl, bland annat organisatoriska, har det ansetts lämpligt, att den nya mera permanenta uppsiktslagen skall träda i kraft först den 1 juli 1948. Eftersom 1942 års pro-

visoriska lag upphör att gälla den 30 juni 1947, föreslås en förlängning av giltighetstiden för sagda lag till och med den 30 juni 1948.

Förslaget till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom överensstämmer i sak med utredningens förslag till sådan lag. Den nya lagen är avsedd att ersätta nuvarande lag på området, vars giltighetstid utgår den 30 juni 1947.

I fråga om uppsiktsorganen innebär propositionen den avvikelser från utredningens förslag, att tillsynen över efterlevnaden av vanhävdslagstiftningen föreslås skola från och med den 1 juli 1948 omhändervas av de länsorgan för jordbrukets yttre och inre rationalisering — lantbruksnämnder — vilka enligt propositionen nr 75 böra inrättas från och med sagda dag. Jordbrukskommissionernas hittillsvarande uppgifter på den sociala arrendelagstiftningens område föreslås vidare från och med den 1 juli 1948 skola omhändervas av arrendenämnder med en sammansättning, något avvikande från jordbrukskommissionernas.

På grund av den ställning till organisationsfrågan, som sålunda intagits, har ej framlagts något förslag motsvarande det av utredningen utarbetade förslaget till lag om jordbrukskommissioner. I stället ha bestämmelser om arrendenämnderna intagits i ett förslag till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Övriga vid nu ifrågavarande proposition fogade lagförslag äro föranledda av de föreslagna organisatoriska förändringarna i fråga om tillsynen över efterlevnaden av vanhävdslagstiftningen och tillämpningen av den sociala arrendelagstiftningen.

Departementschefen.

Vid remiss till lagrådet av de nyss nämnda inom jordbruksdepartementet på grundval av utredningens förslag utarbetade lagförslagen har *föredragande departementschefen, statsrådet Sköld*, anfört bland annat följande:

»En viss uppsikt från det allmännas sida över det sätt, på vilket jordbruksjorden brukas och för jordbruket avsedda byggnader underhållas, har alltsedan början av detta sekel ansetts erforderlig. Under tiden före det senaste världskriget var uppsikten begränsad till sådana brukningsdelar, som berördes av den sociala arrendelagstiftningen, och hade karaktären av ett komplement till denna. Syftet med lagstiftningen var då icke främst att förebygga vanhävd i och för sig utan att förhindra att ägare av sådana jordbruk, som voro underkastade sagda lagstiftning, skulle undandraga sig bestämmelserna i denna genom nedläggande av jordbruk, varigenom en av det allmänna då såsom skadlig ansedd minskning av antalet dylika brukningsdelar ägde rum. Under avspärrningstiden i samband med det senaste kriget kommo däremot helt naturligt försörjningssynpunkterna att träda i förgrunden och dessa ansågos motivera en utvidgning av uppsiktslagstiftningen till praktiskt taget all odlad jord. Under denna tid har sålunda lagstiftningen främst syftat till att skapa garantier för att jordbrukets produktionsresurser skulle utnyttjas i största möjliga utsträckning.

Att en uppsiktslag måste finnas även efter det giltighetstiden för 1942 års provisoriska vanhävdslag utgått, synes mig uppenbart. De omständigheter, som föranlett att en uppsikt från det allmännas sida tidigare ansetts såsom ett nödvändigt komplement till den sociala arrendelagstiftningen, föreligga alltså, och det torde vara befogat att påstå, att behovet därav ur dessa synpunkter nu är minst lika stort som tidigare. De år 1943 vidtagna ändringarna i sistnämnda lagstiftning ha nämligen, såsom jag framhöll i propositionen nr 7 till 1946 års riksdag med förslag till ändring i 1942 års lag, visat sig framkalla en tendens till sammanslagning av utarrenderade brukningsdelar, vilken gått betydligt över vad som kan anses ha varit påkallat av rationaliseringsskäl och medfört risk för bland annat ur sociala synpunkter och rationaliseringssynpunkter olämpliga sammanslagningar av dylika brukningsdelar.

Även beträffande andra jordbruk än dem som beröras av den sociala arrendelagstiftningen torde en uppsiktslag vara behövlig. Utredningen synes giva vid handen att även i fråga om större jordbruk fall av vanhävd förekomma av den art att de icke kunna anses böra tolereras av det allmänna. Det är vidare att märka, att blotta förefintligheten av en vanhävdslagstiftning i många fall torde ha den verkan, att vanhävd icke uppkommer. Under vissa förhållanden torde även en lagstiftning av ifrågavarande slag leda till att jordbruk, som äro i olämpliga händer, överföras till bättre skickade ägare.

Jag ansluter mig till utredningens uppfattning att i fråga om lagens tillämplighetsområde någon skillnad ej bör göras mellan olika kategorier av jordägare. Undantag torde dock, i likhet med vad som för närvarande gäller, böra göras för kronan tillhöriga fastigheter. Att vid eventuell vanhävd å dylika fastigheter tillämpa ett förfarande av den art, som bör föreskrivas i en uppsiktslag — bland annat med särskilda förelägganden — synes icke lämpligt eller erforderligt. Därmed avser jag självfallet ej, att i fråga om jordbrukets vidmakthållande lägre anspråk böra ställas på kronan än på andra jordägare. Jag har för avsikt att i annat sammanhang underställa Kungl. Maj:t frågan om vilka åtgärder som böra vidtagas för att få till stånd en fullt effektiv uppsikt över skötseln av kronans jordbruksfastigheter.

Vid utformningen av en vanhävdslagstiftning, vilken är avsedd att tillämpas under mera normala förhållanden, bör man självfallet ej giva försörjningssynpunkten den betydelse, som densamma hade vid gestaltningen av den under krigsåren tillkomna provisoriska vanhävdslagstiftningen. Medan det under avspärningen framstått som ett samhällsintresse, att jordens produktionsförmåga skulle tillvaratagas i största möjliga utsträckning, måste detta intresse i viss mån träda i bakgrunden i samma mån som dels möjligheter till import åter öppnas, dels produktionen i dess helhet stiger så att en tillfredsställande behovstäckning kan uppnås även utan ett totalt utnyttjande av produktionsförmågan.

Vid utformningen av den blivande uppsiktslagstiftningen måste vidare hänsyn tagas till en faktor, vilken hittills spelat en relativt underordnad roll men

som i fortsättningen torde böra tillmätas väsentligt större vikt, nämligen den betydelse uppsiktslagstiftningen har för den planerade rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område. På sätt jag närmare utvecklade i det förslag till riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitik, vilket Kungl. Maj:t tidigare denna dag beslutat remittera till lagrådet för yttrande rörande vissa däri ingående lagstiftningsförslag, bör det allmänna söka främja en rationalisering av det svenska jordbruket, vilken bland annat bör gå ut på att genom sammanläggnings- och arronderingsåtgärder avhjälpa de brister i brukningsdelarnas bärkraft, som nu ofta föreligga. Denna rationaliseringsverksamhet bör bland annat syfta till att genom olika åtgärder för ökning av jordbrukets produktionsförmåga och nedbringande av dess driftskostnader möjliggöra en förbättring av inkomstnivån för jordbrukets befolkning ävensom minska jordbrukets behov av stöd från det allmännas sida. Ett led i en dylik rationaliseringsverksamhet måste bli en anpassning av produktionen till de rådande ekonomiska betingelserna för jordbruket. Härvid kan man ej utgå från att åkerjorden under alla förhållanden bör bevaras i hela sin nuvarande omfattning. Bland den mark, som uppodlats under gångna tider och som alltjämt hålles i hävd, finns det otvivelaktigt ägor där det under de ekonomiska betingelser, som jordbruket i fortsättningen kan räkna med, ej torde gå att uppehålla en lönande jordbruksdrift utan vilka böra användas för annat ändamål, i regel då för skogsbruk. Hänsyn måste ock tagas till att man beträffande avsides liggande brukningsdelar ej alltid torde kunna räkna med att det, även om ur jordbruksekonomisk synpunkt förutsättningar finnas för uppehållande av jordbruksdriften, skall bli möjligt att finna brukare, vilka vilja bosätta sig å dylika isolerade ställen. Även där det ej är fråga om nedläggande av jordbruk måste vidare beaktas, att den nuvarande fastighetsindelningen i samband med rationaliseringsarbetet bör undergå åtskilliga förändringar. På sätt närmare utvecklats i nyssnämnda lagrådsremiss böra statsmakterna bland annat aktivt verka för att sådana brukningsdelar, som ej erbjuda tillfredsställande försörjningsmöjligheter, genom förstärkningsåtgärder av olika slag skola erhålla full bärkraft eller ock uppgå i andra brukningsdelar.

De i lagrådsremissen behandlade riktlinjerna för rationaliseringsverksamheten innebära emellertid självfallet ej ett eftersträvande av att jordbruksproduktionen i dess helhet skall koncentreras till de trakter, som ha de bästa naturliga produktionsförutsättningarna. Enligt det system för avvägningen av det allmänna jordbruksstödet, som där föreslagits, skola de skiftande förhållandena i olika delar av landet beaktas och stödet avvägas så, att även jordbruksbefolkningen i de ur jordbruksekonomisk synpunkt mindre gynnsamt lottade delarna av landet kan uppnå en skäligen inkomstnivå. Vad särskilt angår skogsbygderna har det framhållits, att man i dessa i allmänhet icke torde kunna räkna med att jordbruket ensamt skall kunna beredas full lönsamhet, men att hänsyn även bör tagas till de inkomstmöjligheter som skogen erbjuder och att det, för att jordbruket i dessa delar skall kunna uppehållas i önskvärd utsträckning, bör eftersträvas att brukningsdelarna

skola bliva sådana, att genom kombination av jordbruk och skog bildas bärkraftiga enheter, vilkas brukare ha möjlighet att uppnå en tillfredsställande inkomstnivå.

Liksom den av statsmakterna stödda rationaliseringsverksamheten ej syftar till en ensidig förläggning av jordbruksproduktionen till vissa delar av landet böra statsmakterna enligt de i lagrådsremissen angivna riktlinjerna ej heller verka för en sammanslagning av brukningsdelar, som går till det yttersta av vad som ur rent jordbruksekonomisk synpunkt kan anses förmanligt. Enligt dessa riktlinjer bör det allmänna nämligen i främsta rummet endast medverka till en förstärkning av sådana brukningsdelar, där brukarna eljest ej kunna beräknas ha möjlighet att uppnå en skälig inkomstnivå, och denna medverkan bör i regel ej gå utöver vad som kan anses erforderligt för detta ändamål. Härjämte bör dock det allmänna enligt sagda riktlinjer stödja en yttre rationalisering även av andra ofullständiga brukningsdelar än nyss berörts, då deras ägare framställa begäran därom, även om en yttre rationalisering av fullständiga brukningsdelar i sådana fall, där detta skulle underlätta genomförandet av förstärkningsåtgärder beträffande sådana brukningsdelar som nyss nämnts.

Uppsiktslagstiftningen får naturligen ej givas en sådan utformning, att densamma reser hinder för de allmänna rationaliseringssträvandena, exempelvis genom att försvåra en ur rationaliseringssynpunkt önskvärd sammanslagning av två brukningsdelar. Sambandet mellan sagda lagstiftning och rationaliseringsarbetet är emellertid ej endast av denna negativa art. En uppsiktslagstiftning har, såsom utredningen framhållit, även en positiv funktion i sistnämnda arbete, i det att den bör syfta till att hindra, att genom enskilda jordägares åtgöranden sådana förändringar vidtagas i jordbrukets struktur och brukningsförhållanden, som försvåra en ändamålsenlig lösning av rationaliseringsproblemen.

Att uppsiktslagen, såsom jag förut angivit, i princip bör vara generell nödvändiggör givetvis ej, att under densamma skola inbegripas även sådana mindre brukningsdelar, där de tidigare anförda skälen för en uppsiktslag ej alls eller endast i ringa mån göra sig gällande. Utredningen har även ansett, att dylika brukningsdelar böra undantagas genom uppställande av en arealgräns och har, efter att ha diskuterat huruvida denna gräns borde sättas vid ett eller två hektar, stannat för att föreslå den förra siffran. Utredningen har dock funnit flera skäl tala för en högre arealgräns. För min del anser jag, i överensstämmelse med den uppfattning som kommit till uttryck i ett flertal yttranden, en höjning av arealgränsen till två hektar vara att föredraga. Det skäl, som främst föranledde att arealgränsen i 1942 års lag sattes så lågt som till ett hektar, nämligen det ansträngda försörjningsläget, kan vid utformningen av en för mera normala förhållanden avsedd lag ej tillmätas så stor betydelse. Av det stora antalet fastigheter med mellan ett och två hektar åkerjord är det vidare uppenbarligen endast ett ytterst litet antal, för vilka en uppsikt kan anses påkallad ur förut angivna

synpunkter. De olägenheter, som eventuellt kunna uppstå genom att fastigheter i denna storleksgrupp falla utanför uppsiktslagen, torde därför bliva ringa och torde mer än väl uppvägas av den fördel det innebär, att uppsiktsorganens arbete begränsas.

Vad utredningen föreslagit angående utformningen av det allmänna vanhävdsbegreppet och undantagen från detta finner jag i stort sett väl avvägt. Den ledande synpunkten härvidlag bör vara, att de anspråk, som uppställas från det allmännas sida, skola ha det innehåll, att de bliva förenliga med ett förnuftigt handlande från de enskilda jordägarnas sida samt med önskemålet att uppsikten i sin mån skall bidra till att underlätta en fortsatt rationalisering inom jordbruket. Denna synpunkt synes bliva tillgodosedd genom de av utredningen framlagda förslagen.

Vad det allmänna vanhävdsbegreppet angår anser jag sålunda i fråga om anspråken på jordbruksjordens hävd en återgång till det i 1927 års lag angivna vanhävdsbegreppet lämplig. De strängare krav i detta hänseende, som uppställts under krigsåren, torde utan olägenhet kunna eftergivnas då normala förhållanden åter inträtt. Det förhållandet, att en brukare ej sköter sin jord så, att en objektivt sett fullt tillfredsställande avkastning erhålles från densamma, kan nämligen ur det allmännas synpunkt knappast anses utgöra tillräcklig anledning till ingripande, blott ett återställande av jorden i full produktionsförmåga kan genomföras på kort tid och utan större kostnader. Skulle förhållandena däremot utveckla sig så att risk uppstår för verklig förstöring av det värde den odlade jorden representerar, synes ett ingripande från det allmännas sida befogat. Det allmänna bör dock ej fordra att jordbruk uppehålls å ägor, där de ekonomiska förutsättningarna härför saknas eller där förhållandena eljest äro sådana, att det visar sig omöjligt att finna brukare. Jag vill i detta hänseende särskilt peka på att det ej bör komma i fråga att medelst uppsiktslagstiftningen söka att oberoende av de ekonomiska konsekvenserna framtinga ett uppehållande av jordbruket å brukningsdelar, till vilka på grund av deras läge eller andra av ägaren oberoende faktorer brukare ej kunna erhållas på rimliga villkor eller vilkas nedläggande skulle sakna betydelse för näringslivet i orten. Samtidigt vill jag emellertid understryka det i några yttranden gjorda påpekan-det, att man i skogsbygderna vid bedömningen av jordbrukets lönsamhet ej får enbart fästa sig vid rent jordbruksekonomiska synpunkter utan även måste taga hänsyn till det stöd skogen utgör.

I fråga om byggnadsbeståndet torde uppsikten, med hänsyn till den stora belastning byggnadskostnaderna utgöra för jordbruket, icke böra gå utöver vad som kan anses nödvändigt för att bevara det för driften erforderliga byggnadsbeståndet i användbart skick. Jag kan därför ansluta mig till utredningens uppfattning, att vanhävdsbegreppet i fråga om byggnader, sådant det bestämts i 1942 års lag, sakligt sett bör bibehållas i den nya lagen.

Vilka byggnader som böra anses erforderliga för jordbruket är tydligen beroende av den inriktning driften har, och behovet kan sålunda förändras

genom en omläggning av driften. Det kan emellertid ej gärna ifrågasättas, att en jordbrukare alltid som skäl för befrielse från underhållsskyldighet beträffande viss byggnad skulle äga åberopa, att byggnaden blivit obehörlig genom förändring i driften av jordbruket. En prövning från uppsiktsorganens sida av omläggnings lämplighet synes ofrånkomlig. Det avgörande bör vara, huruvida omläggningen objektivt sett framstår såsom välmotiverad eller, såsom utredningen uttryckt saken, är till varaktig fördel för jordbruket. I detta krav behöver ej ligga, att omläggningen skall leda till en högre bruttoavkastning av jordbruket. Förändringen i driften kan även vara till fördel för jordbruket, om den möjliggör ett nedbringande av arbetsåtgången eller produktionskostnaderna i övrigt och därigenom skapar ökade förutsättningar för uppehållande av jordbruket. Vid en dylik bedömning bör man ej enbart fästa sig vid vad som på grund av speciella omständigheter kan vara förmånligt för den ifrågavarande brukaren utan bör även beakta de förhållanden, under vilka jordbrukarna i orten genomsnittligt arbeta. Självfallet är vidare, att bedömningen ej enbart får taga sikte på de för dagen föreliggande förhållandena utan även och i främsta rummet måste ske med hänsyn till hur förhållandena kunna väntas utveckla sig på längre sikt.

Speciellt får, såsom utredningen framhållit, den nu berörda frågan betydelse vid övergång till s. k. kreaturslös jordbruksdrift. Det torde icke vara möjligt att lämna något allmängiltigt svar på frågan, huruvida den jordbrukare, som övergår till dylik drift, därmed bör befrias från skyldighet att å brukningsdelen hålla ekonomibyggnader för animalieproduktion i sedvanlig omfattning. Visserligen måste man räkna med att uppehållandet av en viss mjölkproduktion i regel och särskilt å de till familj jordbruk hänförliga brukningsdelarna, där arbetet helt eller huvudsakligen utföres av de egna familjemedlemmarna, kommer att utgöra en förutsättning för att brukaren och hans familj skola erhålla full sysselsättning och en tillräcklig inkomst från brukningsdelen. Man torde med hänsyn härtill även kunna utgå från, att problemet med övergång till kreaturslös drift ej skall uppkomma så ofta. Skulle emellertid svårigheterna att anskaffa arbetskraft för animalieproduktionen befinnas så stora, att en övergång till ett helt eller i det närmaste kreaturslöst jordbruk framstår som den enda rimliga lösningen av brukningsdelens problem, kan det ej gärna komma i fråga, att det allmänna med uppsiktslagens hjälp skulle tvinga brukaren att underhålla ekonomibyggnader, vilka icke kunna beräknas komma till användning för sitt ändamål. Beaktas bör i detta sammanhang jämväl den lösning av problemet, som en övergång till andelsladugård kan innebära. Skulle en dylik komma till stånd, bör det ej åligga de enskilda delägarna i denna att jämväl hålla ladugårdarna å sina brukningsdelar i stånd.

Omfattningen av skyldigheten att vidmakthålla byggnader blir härjämte av betydelse, då fråga uppkommer om sammanslagning av brukningsdelar. Rörande det sätt, på vilket uppsiktslagen bör tillämpas i dylika fall, vill jag framhålla, att även här böra följas de allmänna riktlinjer, som kunna ha uppdragits vid planläggningen av den yttre rationaliseringen. Man bör

sålunda ej genom uppsiktslagstiftningen söka motverka sammanslagningar, vilka enligt nyssnämnda planer äro erforderliga för att brukarna skola kunna uppnå en skälig inkomstnivå. Även frågan i vad mån sammanslagning av var för sig bärkraftiga brukningsdelar bör motverkas medelst uppsiktslagstiftningen torde böra bedömas från fall till fall med utgångspunkt från den uppfattning som erhållits vid den allmänna planläggningen av rationaliseringen av jordbruket i området.

Med hänsyn till det intima samband vilket, enligt vad som framgår av det förut anförda, kommer att föreligga mellan uppsiktsverksamheten å ena, samt den statliga verksamheten för främjande av jordbrukets yttre och inre rationalisering, å andra sidan, finner jag det nödvändigt, att de organ som i den förut omförmälda lagrådsremissen föreslagits skola utöva sistnämnda verksamhet — lantbruksnämnderna — även skola omhänderhava tillsynen över efterlevnaden av uppsiktslagstiftningen.

Vad utredningen föreslagit angående förfarandet vid utövandet av denna tillsyn förefaller i stort sett väl avvägt. Det synes sålunda bland annat innebära en önskvärd förenkling, att särskild syn i vanhävdsfrågor avses skola förekomma i mindre utsträckning än tidigare. Då det av psykologiska skäl icke torde böra ifrågasättas att helt slopa syneförfarandet, torde det dock vara lämpligt att, såsom utredningen föreslagit, syn skall kunna förekomma då fråga är om att meddela föreläggande om avhjälpan av vanhävd och den för vanhävden ansvarige så begär. Vad angår frågan, vilket organ som bör meddela dylikt föreläggande, delar jag utredningens uppfattning, att en återgång till den före 1942 års lag gällande ordningen, enligt vilken denna uppgift ankom på domstol, icke bör ske. Att låta lantbruksnämnden själv meddela föreläggande skulle knappast medföra någon tidsvinst och lämpligheten därav synes även ur andra synpunkter kunna ifrågasättas. Denna befogenhet torde därför, i enlighet med vad utredningen närmast förordat, liksom för närvarande böra anförtros länsstyrelserna.

På sätt jag angivit i den förut omförmälda lagrådsremissen avses lantbruksnämnderna skola börja sin verksamhet först den 1 juli 1948. Eftersom utformningen av den nya uppsiktslagen på väsentliga punkter anknyter till den planerade rationaliseringen av jordbruket, möter det uppenbarligen betänkligheter att låta denna lag gälla, innan sagda rationaliseringsarbete påbörjats och de för detsamma tillskapade organen trätt i funktion. Även den nya uppsiktslagen bör därför träda i kraft först sistnämnda dag. 1942 års provisoriska vanhävdslag torde i så fall lämpligen böra givas förlängd giltighet för tiden till och med den 30 juni 1948. För ett dylikt uppskov med ikraftträdandet av den permanenta uppsiktslagen och en förlängning av 1942 års lag talar för övrigt även den omständigheten, att försörjningsläget ännu ej förbättrats i sådan grad att de skäl, som föranledde utfärdandet av sistnämnda lag, kunna sägas ha helt förlorat sin giltighet.

Erfarenheten har visat, att de möjligheter till ingripanden, som en allmänt utformad uppsiktslag erbjuder, ej alltid äro tillräckliga för att få till

stånd rättelse i grova vanhävdsfall. I likhet med utredningen anser jag därför, att det bör finnas möjlighet att i undantagsfall vidtaga längre gående åtgärder. Med hänsyn till dylika fall har utredningen förordat, att även nu gällande provisoriska lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom skall göras permanent, dock med den ändringen, att Kungl. Maj:t ej skulle äga förordna om avstående till kronan av sådan egendom annat än med riksdagens samtycke.

I de yttranden, där invändningar gjorts mot en dylik lag, har i allmänhet föreslagits, att man i här avsedda grova vanhävdsfall skulle söka få till stånd rättelse genom andra åtgärder än tvångsinlösen av fastigheten, därvid särskilt nämnts antingen tvångsförvaltning eller försäljning av fastigheten å offentlig eller exekutiv auktion. En tvångsförvaltning är emellertid uppenbarligen ett mycket osmidigt sätt för ernående av rättelse. Bland annat får det allmänna då vidkännas stora kostnader för vanhävdens avhjälpande, vilka ej kunna beräknas bli täckta genom egendomens avkastning förrän efter lång tid, och vidare löper man, då tvångsförvaltningen upphör, risken att ägaren ånyo skall försumma underhållet av brukningsdelen. En försäljning å auktion skulle åter snarast vara ett hårdare ingrepp mot ägaren än ett förordnande om avstående av egendomen till kronan. I det senare fallet har ägaren, eftersom ersättningsbeloppet bestämmes i den i expropriationslagen stadgade ordningen, säkerhet för att han skall få full gottgörelse för fastighetens värde, medan det, om fastigheten säljes å auktion, alltid föreligger risk för att den skall säljas under verkliga värdet. Denna risk blir givetvis särskilt stor eftersom det förhållandet, att det här är fråga om en vanhävdad egendom, vars iståndsättande kan draga betydande kostnader, måste väntas minska kretsen av spekulanter. Vidare ter sig en försäljning å auktion som ett mindre effektivt medel för ernående av den önskade förbättringen, med hänsyn till att det ej är säkert att köparen blir en person, som äger möjlighet att sätta egendomen i stånd.

Med hänsyn till det nu anförda och till de omständigheter som i övrigt — på sätt jag anført i propositionen nr 111 till 1946 års riksdag med förslag till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom, m. m. — tala mot att lösningen av förevarande problem sökes i tvångsförvaltning eller försäljning genom överexekutors försorg, anser jag alltjämt tvångsinlösen till staten vara den ur praktiska synpunkter bäst framkomliga vägen, då det gäller att komma till rätta med fall av synnerligen grov vanhävvd.

I nyssnämnda proposition framhöll jag, att den där föreslagna lösningen, att Kungl. Maj:t skulle äga meddela förordnande om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom, ur principiella synpunkter ingåve vissa betänkligheter men att jag, med hänsyn till att lagstiftningen endast avsåges såsom ett provisorium, tillkommet för att råda bot på uppenbara missförhållanden, och då man kunde utgå från att densamma komme att användas med den största försiktighet och endast i fall av nyss angiven beskaffenhet, funne mig kunna bortse från dessa betänkligheter.

De sålunda anförda principiella betänkligheterna synas bortfalla, därest

lagstiftningen i överensstämmelse med utredningens förslag utformas så, att förordnande om tvångsinlösen skall få meddelas av Kungl. Maj:t endast om riksdagen samtyckt därtill. Med hänsyn härtill och till vad jag förut anfört om behovet av att i undantagsfall kunna vidtaga längre gående åtgärder än som avses i den allmänna uppsiktslagen, anser jag att vid sidan av sagda lag bör ställas en lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom av det innehåll, som utredningen föreslagit.

Vad angår förutsättningarna för att ingripande enligt sistnämnda lag skall ske vill jag understryka, att lagen endast bör taga sikte på sådana vanhävsfall, som ur det allmännas synpunkt te sig särskilt allvarliga. Att, såsom ifrågasatts i ett yttrande, utforma lagen så, att den skulle giva möjlighet att tvångsinlösa även mindre brukningsdelar, där vanhävden visserligen kan sägas vara grov men där dess omfattning absolut sett likväl är förhållandevis ringa, synes ej böra ske. Tvångsinlösen torde vidare böra ifrågakomma endast om det visat sig icke vara möjligt att med mindre långt gående åtgärder komma till rätta med missförhållandena. Bland annat böra sålunda möjligheterna att med förelägganden enligt den allmänna uppsiktslagen få till stånd rättelse först ha prövats. Vidare bör ägaren ha lämnats tillfälle att överlåta fastigheten till lämplig person. I det i några yttranden berörda fallet, att ägaren av en grovt vanhävdad fastighet, vilken personligen saknar vilja eller förmåga att avhjälpa fastighetens brister, har någon anförvant, som har större förutsättningar i dessa hänseenden och är villig övertaga fastigheten, bör alltså hinder ej resas mot en överlåtelse av fastigheten till en dylik släkting, om detta kan förväntas leda till ett avhjälpande av vanhävden. Uppenbarligen bör förefintligheten av en lag om tvångsinlösen vara ägnad att öka möjligheterna att på dylikt sätt få till stånd en överföring av en grovt vanhävdad brukningsdel till en lämpligare ägare.

I fråga om den nya lagen om tvångsinlösen föreligger ej det motiv för uppskjutande av ikraftträdandet, som förut anförts beträffande den allmänna uppsiktslagen. Densamma torde därför böra träda i kraft, då giltighetstiden för nuvarande provisoriska lag utgår, d. v. s. den 1 juli 1947.

Därest, på sätt jag förordat, tillsynen över uppsiktslagstiftningens efterlevnad överföres på lantbruksnämnderna, uppstår frågan, huruvida jordbrukskommissionerna böra bibehållas för handhavandet av övriga på dem nu ankommande arbetsuppgifter, eller om jämväl dessa uppgifter böra överföras på andra organ. Vad angår jordbrukskommissionernas åligganden enligt lagen den 18 juni 1925 om bulvanförhållande i fråga om fast egendom, lagen den 18 juni 1926 om sammanläggning av fastigheter å landet samt lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet synes det mig med hänsyn till beskaffenheten av de ärenden det här är fråga om lämpligast, att även dessa åligganden överflyttas på lantbruksnämnderna. Beträffande ärenden angående sammanläggning av fastigheter å landet torde för övrigt vid den omarbetning av lagen den 18 juni 1926, som nu pågår inom justitiedepartementet, komma att övervägas, i vad

mån det kan anses erforderligt att i fortsättningen i denna lag ha någon svarighet till nu gällande stadganden om jordbrukskommissionernas befattning med sammanläggningsärenden. Även i övrigt synes det lämpligt att jordbrukskommissionernas uppgifter skola överföras på lantbruksnämnderna. Ett viktigt undantag torde dock böra göras, nämligen i fråga om ärenden som ha samband med den sociala arrendelagstiftningen. Att överföra dessa ärenden till lantbruksnämnderna synes nämligen icke böra ske med hänsyn till att det här huvudsakligen är fråga om skiljemannaverksamhet, för vilken lantbruksnämnderna med hänsyn till den sammansättning desamma böra erhålla uppenbarligen icke bliva skickade. Å andra sidan förefaller det icke heller lämpligt att för dessa uppgifter bibehålla jordbrukskommissionerna i deras nuvarande gestaltning, vilken ju i hög grad bestämts av deras hittillsvarande åligganden i fråga om uppsiktslagstiftningen. I samband med den förändring av kommissionernas arbetsfält, som nu föreslås, böra därför enligt min uppfattning även vidtagas sådana organisatoriska förändringar av jordbrukskommissionerna, att dessa helt få karaktären av särskilda arrendenämnder. Beträffande sammansättningen av dessa nämnder torde böra beaktas den tanke, som låg bakom de år 1945 vidtagna ändringarna i bestämmelserna om jordbrukskommissionernas sammansättning, nämligen att i det organ, som skall handlägga ifrågavarande ärenden angående den sociala arrendelagstiftningen, böra ingå en jordägare och en arrendator. Nämnden synes under sådana förhållanden lämpligen böra bestå av tre personer, av vilka en bör vara utsedd av Kungl. Maj:t och tjänstgöra såsom nämndens ordförande samt de båda andra böra vara den ene ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet.

Möjligen skulle man kunna tänka sig, att dessa ledamöter liksom för närvarande är fallet skola utses av hushållningssällskapets förvaltningsutskott. Då jordbrukskommissionerna nu skola få karaktären av skiljenämnder i arrendefrågor, synes det dock lämpligare att sagda ledamöter utses av fristående organ. Jag förordar därför, att dessa båda ledamöter i nämnden skola utses av länsstyrelsen. En särskild nämnd torde böra tillsättas för varje hushållningssällskaps område. Bland annat på grund av önskemålet att främja enhetlighet i de olika nämndernas avgöranden synes det böra förutsättas, att samme person skall kunna utses till ordförande i flera nämnder.

Erinras må, att den konstruktion av arrendenämnderna, som jag nu förordat, överensstämmer med sammansättningen av de nämnder, varom stadgades i lagen den 5 mars 1943 (nr 78) om jämkning av arrendeavtal i vissa fall.

Bestämmelserna rörande de nu föreslagna arrendenämnderna torde lämpligen böra inarbetas i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

I detta sammanhang må slutligen erinras om att, på sätt närmare angivits i förut omförmälda lagrådsremiss angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitik, egnahemsnämnderna förutsättas uppgå i de nya lantbruksnämnderna. Med anledning härav torde i samband med att flertalet av jordbrukskommissionernas uppgifter överflyttas på lantbruksnämnderna

även böra bestämmas att vad i lag finnes stadgat om egnahemsnämnd skall, där ej annat särskilt föreskrives, gälla med avseende å lantbruksnämnd.»

Beträffande detaljmotiveringen hänvisas till s. 72—85 i propositionen.

Lagrådet.

Lagrådet har i utlåtande över de till detsamma remitterade lagförslagen hemställt om viss mindre ändring av formell natur i fråga om förslaget till lag angående ändring i lagen om nyttjanderätt till fast egendom. Denna hemställan har beaktats i det genom propositionen framlagda förslaget, varjämte vissa smärre jämkningar av redaktionell innebörd företagits i förslaget till lag om uppsikt å jordbruk.

Utskottet.

1942 års nu gällande provisoriska lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk, vilken temporärt ersätter 1927 års lag angående uppsikt å vissa jordbruk, tillkom väsentligen som ett skydd för den av krisförhållandena hotade livsmedelsförsörjningen. Den i propositionen föreslagna lagstiftningen är däremot, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, avsedd att vid utgången av giltighetstiden för 1942 års lag åstadkomma bestämmelser mot vanhävd av jordbruk, vilka äro utformade från mer allmängiltiga utgångspunkter.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att en uppsiktslagstiftning erfordras även då mera normala förhållanden åter inträda. Av det förhållandet, att ingripanden mot vanhävd hittills, om man ser till förhållandena i riket i dess helhet, icke förekommit i större utsträckning, kan icke dragas den slutsatsen, att en mot vanhävd riktad lagstiftning skulle vara överflödig. Tvärtom måste förefintligheten av bestämmelser, som möjliggjort åtgärder mot en för vanhävd ansvarig person, antagas ha utgjort ett verksamt medel mot underlåtenhet att hävda jorden och underhålla för jordbruket erforderliga byggnader. Det är uppenbarligen denna lagstiftningens förebyggande verkan, som är av den största betydelsen.

Att uppsiktslagstiftningen bör avse sådana brukningsdelar, å vilka vid utarrendering den sociala arrendelagstiftningen är tillämplig, synes uppenbart. Utskottet finner det emellertid ej tillrådligt att, såsom yrkats i motionerna I: 265 och II: 398, begränsa den blivande uppsiktslagstiftningens tillämplighetsområde till dylika brukningsdelar. Risk för att jordbruk skall nedläggas eller byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll, trots att förfarandet framstår som skadligt ur det allmännas synpunkt, föreligger otvivelaktigt även beträffande andra jordbruksfastigheter än de nyss berörda. Såsom framhållits i propositionen är det emellertid för fullföljandet av arbetet med jordbrukets yttre rationalisering av vikt, att uppgjorda pla-

ner för bildande av ändamålsenliga brukningsdelar ej skola kullkastas eller deras förverkligande försvåras därigenom att ägarna till fastigheter, vilka behöva tagas i anspråk för detta ändamål, vidtagna dispositioner i fråga om fastigheterna, vilka sedda i ett större sammanhang framstå som omotiverade eller rentav direkt skadliga.

Ehuru sålunda en blivande uppsiktslag principiellt bör ha generell giltighet — bortsett från kronan tillhöriga fastigheter — synes det av praktiska skäl nödvändigt, att en undre arealgräns för lagens tillämplighetsområde uppställs. Under det att i propositionen förordats, att denna arealgräns skall bestämmas till två hektar, har i motionen II: 397 i anslutning till utredningens förslag yrkats, att arealgränsen måtte bestämmas till ett hektar. Utskottet finner emellertid för sin del i överensstämmelse med den uppfattning, som kommit till uttryck i ett stort antal yttranden, övervägande skäl tala för att arealgränsen bör bestämmas till två hektar. Visserligen torde det väl kunna inträffa, att därigenom uteslutas vissa brukningsdelar, i fråga om vilka en tillämpning av uppsiktslagen skulle ha varit önskvärd. Dessa fall måste dock bli mycket få, sett i förhållande till hela antalet fastigheter med en åkerareal av mellan ett och två hektar, och nackdelen av att i dessa fall lagen ej blir tillämplig synes mer än väl uppvägas därav att vid ett bestämmande av arealgränsen till två hektar det antal fastigheter, som uppsikten skall omfatta, begränsas avsevärt och uppsiktsorganen följaktligen få ökade möjligheter att öva en effektiv tillsyn över förhållandena å sådana brukningsdelar, för vilka lagen har sin egentliga betydelse.

Det allmänna vanhävdsbegreppet beträffande jord och byggnader har i propositionen utformats på ett sätt som i huvudsak överensstämmer med motsvarande stadganden i 1927 års lag. Till denna ståndpunkt kan utskottet ansluta sig. Att bibehålla de strängare anspråk på jordens hävd, som uppställdes i 1942 års lag med hänsyn till det dåvarande försörjningsläget, kan ej anses påkallat ur de synpunkter, som böra ligga till grund för en mera permanent uppsiktslag. Vad angår de anspråk, som böra uppställas beträffande underhåll av för jordbruket erforderliga byggnader vill utskottet vidare understryka, att på grund av de höga byggnadskostnaderna försiktighet bör iakttagas i detta hänseende, så att kraven ej ställas högre än vad som är förenligt med brukningsdelens bärkraft.

I fråga om undantagen från det allmänna vanhävdsbegreppet har i propositionen anknutits till de allmänna synpunkter på jordbrukets rationalisering, vilka framlagts i propositionen nr 75 angående riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken m. m. Detta finner utskottet vara riktigt. Då från statsmakternas sida nu planeras en omfattande verksamhet i syfte att främja en fortsatt rationalisering av jordbruket och en anpassning av detta till de ekonomiska och andra betingelser, under vilka jordbruksnäringen i fortsättningen kan väntas komma att arbeta, kan det uppenbarligen icke komma i fråga, att uppsiktslagstiftningen skulle utformas så, att den skulle komma att motverka en utveckling av jordbruket enligt sagda riktlinjer. De i motionen II: 397 uttalade farhågorna för att de bestämmelser, som i dessa hän-

seenden föreslagits i nu ifrågavarande proposition, skulle kunna leda till olämpliga nedläggningar av arrendejordbruk, kan utskottet icke finna grundade. Vad särskilt angår tillämpningen av uppsiktslagen i syfte att motverka en sammanslagning av brukningsdelar bör sålunda enligt utskottets uppfattning föreskriften att byggnad, som blivit obehövlig i anledning av sammanslagning av brukningsdelar, ej må bortföras eller lämnas utan underhåll med mindre sammanslagningen överensstämmer med en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten, anses utgöra en tillräcklig garanti för att ärenden om användande av uppsiktslagen i här avsedda fall komma att handläggas under vederbörligt hänsynstagande till de berörda brukarnas intressen. Av särskilt värde i detta sammanhang är enligt utskottets uppfattning, att uppsikten är avsedd att utövas av de organ, som föreslås skola ha hela frågan om jordbrukets yttre och inre rationalisering om hand och sålunda få möjlighet att allsidigt pröva lämpligheten av en ifrågasatt sammanslagning. Utskottet finner under sådana förhållanden ej skäl att förorda någon ändring av ifrågavarande bestämmelser. Bland annat av de skäl som nyss anförts finner utskottet det ej heller påkallat att, såsom jämväl påyrkats i sistnämnda motion, särskilda bestämmelser skulle införas i uppsiktslagen, innebärande att utarrenderade mindre brukningsdelar, tillhörande ägare av huvudgård eller bolag och med dem likställda jordägare, icke skulle få sammanläggas, med mindre arrendatorn icke i fortsättningen ville hävda sin optionsrätt.

Såsom redan antytts finner utskottet det med hänsyn till det nära sambandet mellan tillämpningen av uppsiktslagen och arbetet med den yttre rationaliseringen naturligt, att de organ, som avses skola handha den statliga verksamheten på sistnämnda område, d. v. s. lantbruksnämnderna, även skola utöva tillsynen över efterlevnaden av uppsiktslagen. Eftersom lantbruksnämnderna äro avsedda att träda i funktion först den 1 juli 1948, synes det lämpligt att, såsom föreslagits i propositionen, den nya uppsiktslagen skall träda i kraft vid samma tidpunkt och att 1942 års lag skall förlängas att gälla även under tiden från och med den 1 juli 1947 till och med den 30 juni 1948.

Innehållet i de delar av förslagen till lag om uppsikt å jordbruk och till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk, vilka här ej berörts, ävensom departementschefens i anslutning till desamma gjorda uttalanden ha ej givit utskottet anledning till erinran.

Vad angår förslaget till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom anser utskottet det önskvärt, att i vissa grova vanhävsfall möjlighet skall finnas att för avhjälpan av vanhävden vidtaga längre gående ingripanden än sådana, som kunna ske med stöd av den allmänna uppsiktslagen. Den form härför, som förordats i sagda förslag, nämligen att fastigheten skall mot lösen avstås till kronan, synes vara den enda, som erbjuder tillräckliga garantier för att rättelse skall kunna vinnas. Dyligt ingripande bör emellertid ske endast då uppenbara och allvarliga missförhållanden föreligga och

blott under förutsättning, att det ej varit möjligt att på annan väg få vanhävden avhjälpt. Den i det föreliggande förslaget intagna bestämmelsen, att förordnande om inlösen skall få meddelas endast med riksdagens samtycke, synes lämplig med hänsyn till den extraordinära karaktären av sådant ingripande varom här är fråga. Utskottet har ej heller i övrigt funnit anledning till erinran mot förslaget och tillstyrker alltså detsamma.

I detta sammanhang torde utskottet även få upptaga det i motionen II: 397 framställda yrkandet, att beträffande utarrenderade brukningsdelar, tillhörande bolag och liknande jordägare, skulle stadgas en särskild rätt för i första hand arrendatorn och i andra hand staten att tvångsinlösa brukningsdelen med tillhörande skog, därest jordägaren ville nedlägga jordbruket å denna. Rörande detta yrkande må erinras om att enligt det förslag till lag om uppsikt å jordbruk, som utskottet tillstyrkt, förutsättningen för att det skall vara tillåtet att nedlägga jordbruk å brukningsdel eller del därav är att det med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet och belägenhet samt övriga omständigheter måste anses olämpligt att där driva varaktigt jordbruk. Där denna förutsättning i och för sig är uppfylld, synes det ej lämpligt att det allmänna beträffande mark, tillhörande vissa speciella kategorier av jordägare, skulle söka hindra ett nedläggande av jordbruket genom att införa en lösningsrätt för arrendator eller kronan. Beträffande arrendatorerna kan för övrigt erinras om att dessa genom den sociala arrendelagstiftningen erhållit ett långt gående skydd för besittningsrätten till de av dem innehavda brukningsdelarna. Vad vidare angår kronan må påpekas att de av utskottet tillstyrkta förslag till åtgärder för den yttre rationaliseringen, som framlagts i propositionen nr 75 angående riktlinjer för den framtida jordbrukspolitikens m. m., bland annat innebära, att kronan under vissa omständigheter skall äga rätt att för stärkande av ofullständiga jordbruk exproprierade fastigheter tillhörande ägare inom de kategorier som åsyftats i motionen.

På grund av vad sålunda anförts avstyrker utskottet ifrågavarande i motionen II: 397 framställda yrkande.

Mot övriga vid propositionen fogade lagförslag och vad till stöd för dessa anförts har utskottet intet att erinra.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen, med avslag å de likalydande motionerna I: 265 och II: 398, måtte antaga de av Kungl. Maj:t genom propositionen framlagda lagförslagen: samt

B. att motionen II: 397, i den mån den icke kan anses besvarad genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 juni 1947.

På särskilda utskottets vägnar:

ABEL ANDERSSON.

Vid ärendets behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar Tjällgren, Alfred Andersson, Anderberg*, Mannerskantz, Jon Jonsson, Gillström*, Carl Sundberg*, Sundelin, Krügel, Svedberg, Bror Nilsson och Isaksson; samt

från andra kammaren: herrar Andersson i Löbbo, Gustafson i Vimmerby, Ericsson i Sörsjön, Hermansson*, Jacobson i Vilhelmina, Jonsson i Järvsand, fru Eriksson i Hallstahammar, herrar Carlström, Svensson i Vä, Larsson i Karlstad, Larsson i Julita* och Hæggbloom*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

- 1) av herr *Hermansson*;
- 2) av herr *Carlström*;
- 3) av herr *Jacobson* i Vilhelmina, vilken ansett lagen om uppsikt å jordbruk böra vara tillämplig jämväl å brukningsdelar, omfattande mellan ett och två hektar odlad jord;
- 4) av herrar *Mannerskantz*, *Sundberg*, *Isaksson*, *Larsson* i Karlstad och *Hæggbloom*, vilka anfört följande:

Vi kunna icke ansluta oss till den i propositionen uttalade uppfattningen angående behövligheten av en för alla landets jordbruk gällande uppsiktslag. En sådan lags betydelse för folkförsörjningen är så ringa, att den är så gott som obefintlig. Härför talar bl. a. det ringa antalet fall, som blivit föremål för ingripande från myndigheternas sida under de senare åren.

Att ur andra synpunkter än folkförsörjningens nu införa en permanent vanhävdslag kan ej heller motiveras genom erfarenheterna, som i stället tala för att jordbrukarnas överväldigande flertal göra allt vad de med nuvarande tidens svårigheter kunna för att hålla sina brukningsdelar i hävd. Att för det ringa fåtal, som av speciella skäl försumma hävden, sätta hela jordbrukarekåren under uppsikt, som ej har någon motsvarighet beträffande andra näringsutöwaregrupper, finna vi omotiverat. Ett inbesparande av den administrativa apparaten för lagens upprätthållande innebär även, icke minst i nuvarande tid, en stor fördel. Härtill kommer att med nuvarande svårigheter på byggnadsmarknaden, ett upprätthållande av lagens bestämmelser beträffande byggnader kommer att bli praktiskt taget omöjligt i synnerhet för mindre brukningsdelar, ett förhållande som kan beräknas vara under lång tid framåt.

Vanhävd kan ej heller i allmänhet beräknas sträcka sig över alltför lång

lid vid samma gård. Förr eller senare tillträda nya innehavare eller brukare med större möjlighet att bättra vad som eventuellt brustit. Särskilt har detta betydelse, när det gäller förslaget till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom.

Vi få med stöd av vad här och i motionerna I: 265 och II: 398 anfört hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 265 och II: 398
måtte

dels avslå Kungl. Maj:ts förslag till lag om uppsikt å jordbruk,

dels hos Kungl. Maj:t äska nytt förslag, som inskränker sig till de brukningsdelar, på vilka den sociala arrendelagen äger tillämpning, och

dels avslå Kungl. Maj:ts förslag till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom.

477816. Stockholm, Isaac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag, 1947